

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БОДЕНЧУК ЛІЛІЯ БОРИСІВНА

УДК 658.589(043.3/.5)

**ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ
ІННОВАЦІЙНО-АКТИВНИХ
МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність: 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному політехнічному університеті
Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
Філіппова Світлана Валеріївна,
Одеський національний політехнічний університет,
директор Інституту бізнесу, економіки та
інформаційних технологій.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Петрович Йосиф Михайлович,
Національний університет «Львівська політехніка»,
професор кафедри менеджменту організацій;

доктор економічних наук, професор
Ястремська Олена Миколаївна,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця,
завідувач кафедри економіки, управління
підприємствами та логістики.

Захист відбудеться «31» жовтня 2017 р. о 13³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.052.10 в Одеському національному політехнічному університеті за адресою: 65044, м. Одеса, проспект Шевченка, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного політехнічного університету за адресою: 65044, м. Одеса, проспект Шевченка, 1.

Автореферат розісланий «29» вересня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.Б. Свінарьова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Досвід найуспішніших підприємств світу доводить, що на їх розвиток впливають не тільки обсяг фінансових ресурсів та інноваційність продукції, а й вміння підприємств ефективно використовувати наявний власний потенціал розвитку. Формування потенціалу розвитку є важливим для вітчизняних інноваційно-активних підприємств машинобудівної галузі, адже вони мають міцний інтелектуальний потенціал, застарілу, але розгалужену технічну базу, проте майже не мають фінансових та матеріальних ресурсів для свого розвитку.

Водночас, більшість вітчизняних машинобудівних підприємств майже не співпрацює з ВНЗ та академічними структурами з цього напрямку, намагається використовувати потенціал у відриві від стратегії та цілей інноваційного розвитку, що приводить до неефективного використання наявних ресурсів. Тому удосконалення процесу формування потенціалу розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств стає вкрай актуальним як для вітчизняних підприємств, так і для науковців, які потребують бази апробації своїх розробок.

Дану проблематику останнім часом висвітлювало чимало зарубіжних і вітчизняних вчених, зокрема О. Амоша, О. Анісімова, И. Ансофф, Є. Бельтюков, А. Воронкова, М. Войнаренко, О. Гончар, В. Захарченко, С. Ілляшенко, К. Ковтуненко, О. Кузьмін, І. Отенко, Й. Петрович, С. Філіппова, М. Чумаченко, А. Яковлєв, О. Ястремська. Особливостям застосування математичних методів щодо оцінки факторів впливу і оцінки потенціалу розвитку підприємства присвячено роботи О. Балана, В. Немчинова, З. Соколовської. Проте, формування саме потенціалу розвитку в сегменті інноваційно-активних машинобудівних підприємств досліджено неповно. Це стосується його теоретичного базису, організаційно-економічного механізму, методичного забезпечення та оцінювання.

Зокрема, потрібні: інструментально-методичне забезпечення формування потенціалу розвитку в залежності від набору чинників, цілей та завдань розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства, методичні підходи до оцінювання дії факторів на функціонування потенціалу розвитку інноваційно-активних підприємств. Зазначене зумовило вибір теми дисертації, її мету, завдання, предмет, структуру та напрями дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності до планів науково-дослідних робіт Одеського національного політехнічного університету за період 2012-2016 рр. в межах *держбюджетних тем*: «Розробка теоретико-методологічних засад формування системи економічної безпеки підприємств структуроформуючих галузей реального сектора економіки регіону з використанням чинника вартості підприємства» (номер державної реєстрації 0112U002912, 2011-2014 рр.), де автором надано змістовну характеристику формування потенціалу розвитку в умовах ринкової економіки; розроблено класифікацію та оцінено вплив чинників на функціонування потенціалу розвитку інноваційно-активних підприємств, розроблено рекомендації щодо формування потенціалу розвитку в залежності від набору чинників, цілей та завдань розвитку інноваційно-активного підприємства; «Методологія та управлінський інструментарій

забезпечення економічно-безпечного інноваційного розвитку підприємств промислового сектора на основі інтеграції освіти, науки та виробництва» (номер державної реєстрації 0115U000408, 2015-2017 рр.), де автором обґрунтоване партнерство інноваційно-активних промислових підприємств з ВНЗ та академічними науковими структурами як чинник інтелектуальної складової потенціалу їх розвитку; *госпдоговірної теми* «Розробка заходів з формування системи управління розвитком підприємства та її інструментально-методичного забезпечення», де автором надано характеристику передумов та перешкод формування потенціалу розвитку підприємства (№ 1644-82, 2011-2013 рр. (акт впровадження від 23.07.2015 р.). Темі відповідають напряму Одеського національного політехнічного університету з переліку пріоритетних тематичних напрямів ВНЗ та наукових установ (наказ МОН України № 535 від 07.06.2011 р.). Авторка приймала участь у *держбюджетній темі*: «Перспективи транскордонної кооперації Євросоюзу «Нижній Дунай» в процесі розширення Європейського союзу: кластерна стратегія» (номер державної реєстрації 0110U003037, 2012-2013 рр.) Ізмаїльського державного гуманітарного університету, де розроблено концептуальні положення з формування потенціалу підприємства, механізм взаємодії його складових, визначення варіантів його підвищення з позицій системного підходу; схема процесу управління потенціалом інноваційно-активних машинобудівних підприємств (довідка № 1-7/506 від 21.10.2013 р.).

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає в розробленні та обґрунтуванні теоретичного базису, методичних підходів і рекомендацій щодо формування потенціалу розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств. Досягнення мети роботи зумовило необхідність вирішення завдань:

- дослідити теоретичне підґрунтя формування потенціалу розвитку підприємства в умовах ринкової економіки: узагальнити його зміст та поняття, визначити та обґрунтувати роль, основні задачі та складові;

- систематизувати наукові підходи до типологізації факторів, що впливають на формування потенціалу розвитку підприємства та розробити їх класифікацію;

- дослідити особливості формування потенціалу розвитку інноваційно-активних підприємств як технології управління та запропонувати його організаційно-економічний механізм;

- проаналізувати сучасний стан вітчизняних машинобудівних підприємств та визначити основні передумови, перешкоди та домінанти формування їх потенціалу розвитку;

- розробити методику експертного оцінювання та оцінити вплив факторів на формування потенціалу розвитку інноваційно-активних підприємств;

- розробити рекомендації щодо формування потенціалу розвитку в залежності від набору чинників, цілей та завдань розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства.

Об'єктом дослідження виступає процес формування потенціалу розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні і прикладні засади формування потенціалу розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використані такі *методи: систематизації, абстрактно-логічного аналізу, емпіричного дослідження* – при вивченні понятійного апарату і теоретичного підґрунтя формування потенціалу розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства; *класифікаційно-аналітичний* – для класифікації факторів впливу на формування потенціалу розвитку підприємства; *статистичний та порівняльний аналіз, інструменти аналізу Microsoft Excel* – при аналізуванні стану машинобудівних підприємств та досліджень передумов, перешкод та домінант формування потенціалу їх розвитку; *експертних оцінок* – для оцінювання впливу чинників на потенціал розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств; *діалектичний і порівняльний* – для узагальнення одержаних результатів; *системний, структурно-логічний та векторної алгебри* – для модифікації методики оцінки потенціалу розвитку підприємства; *багатокритеріальної оцінки альтернатив на основі адитивної згортки* – для оцінки ступеню імовірності сценаріїв формування потенціалу розвитку підприємства; *логічний* – для побудови структури та узагальнення результатів дослідження.

Інформаційну базу дослідження утворили праці вітчизняних і зарубіжних вчених, фахівців-практиків з проблематики формування потенціалу розвитку та діяльності інноваційно-активних підприємств, чинне законодавство і нормативно-правові акти, дані Державної служби статистики України, звітність машинобудівних підприємств, результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні теоретичного базису і методичного забезпечення процесу формування потенціалу розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств.

Найбільш вагомими науковими результатами, що становлять наукову новизну:

удосконалено:

– *змістовну характеристику організаційно-економічного механізму формування результуючого вектору розвитку підприємства, яку доповнено обґрунтуванням його особливостей як технології управління розвитком інноваційно-активних промислових підприємств:* а) динамічністю – швидкістю зовнішніх та внутрішніх змін та їх вплив на процес формування потенціалу розвитку підприємства в реальному часі; б) багатомірністю – формування потенціалу розвитку з складових, які мають власну ресурсну базу та одиниці її виміру; в) синергічністю ресурсної бази – можливістю компенсації недостатніх часток ресурсів взаємодією інших ресурсів;

– *науково-методичні засади оцінювання впливу факторів на формування потенціалу розвитку інноваційно-активних підприємств, які, на відміну від існуючих: використовують характеристики складових векторів потенціалу розвитку; оцінюють вплив факторів на кожен складову потенціалу розвитку; розраховують ступінь незалежності складових від дії факторів;*

– *інструментально-методичне забезпечення управління потенціалом розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства в залежності від*

набору чинників, цілей і завдань розвитку, яке доповнене: а) *модифікованою оцінкою потенціалу розвитку підприємства*, що на відміну від існуючих підходів, розглядає три альтернативні сценарії формування підприємством потенціалу розвитку і ступінь незалежності складових вектору потенціалу розвитку; б) інструментом інформаційної підтримки управління розвитком машинобудівних підприємств у вигляді додаткового модуля оцінювання, що забезпечує швидке прийняття рішень в режимі реального часу шляхом опрацювання кількісних і якісних показників в умовах невизначеності і нечіткості майбутнього розвитку за різними складовими потенціалу розвитку підприємств;

дістало подальшого розвитку:

– *науковий базис теорії потенціалів підприємств*, якій відрізняється тим, що визначає: а) *поняття розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства*, враховуючи системне бачення підприємства та його виробничої сфери, основи контролювання потенційних та фактичних змін, дозволяючи інтегруватися його видам у єдиний процес управління розвитком; б) *потенціал розвитку підприємства*, враховуючи потреби підприємства в динамічному вирішуванні завдань розвитку в заздалегідь визначені періоди часу і спонукає підприємство використовувати наявні ресурси на засадах комбінаторики та синергії з метою формування бажаного вектору розвитку підприємства.

– *класифікація факторів впливу на формування потенціалу розвитку інноваційно-активного підприємства*, що на протигагу існуючим, охоплює всі складові потенціалу розвитку, враховуючи фактори, що на них впливають, особливості його формування та можливість аналізу впливу факторів та ступеню протидії ним за рахунок: а) використання різноспрямованих класифікаційних ознак; б) охоплення всіх рівнів та функціональних підсистем управління, де може відбуватися формування складових потенціалу розвитку;

– *обґрунтування домінант формування потенціалу розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств*, відмінною рисою яких є визначення *партнерства з ВНЗ та академічними науковими структурами*, здатного залучити додаткові власні резерви та форми управління, як важливий чинник, що впливає на інтелектуальну складову потенціалу розвитку цих підприємств в умовах недостатності ресурсів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці методично завершених рекомендацій щодо удосконалення процесу управління розвитком інноваційно-активних машинобудівних підприємств шляхом використання властивості динамічної взаємозаміни та взаємного впливу ресурсів загального потенціалу та дозволяє реалізовувати стратегічні цілі підприємства. Методичні рекомендації щодо аналізу факторів впливу на складові потенціалу розвитку інноваційно-активного підприємства впроваджені ТОВ «Механозбиральний універсальний завод» (довідка № 914 від 23.08.2016 р.), СП «А.Т.А. плюс Ко ЛТД» (довідка № 77 від 17.06.2016 р.), ТОВ «Інжиніринг Груп Лтд» (довідка № 26/1690 від 18.08.2016 р.). Окремі результати дисертації використано в навчальному процесі Одеського національного політехнічного університету МОН України у навчально-методичних матеріалах з дисциплін «Інноваційний розвиток», «Стратегічне управління інноваційним розвитком виробничого підприємства» (акт

впровадження від 23.07.2015 р.), Ізмаїльського державного гуманітарного університету МОН України у дисциплінах «Управління потенціалом», «Потенціал підприємства» (довідка № 1-7/507 від 21.10.2013 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, що містить підхід автора до формування потенціалу розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств та розробки його теоретичного базису. Всі наукові результати, викладені в дисертації, одержано автором особисто. З наукових публікацій в співавторстві у роботі використані лише ті положення, що складають його індивідуальний внесок, зазначений в авторефераті у переліку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати виконаного дослідження доповідались на 8 науково-практичних конференціях: VII Міжнародній науково-практичній конференції «Маркетинг та логістика в системі менеджменту» (м. Львів, 2008 р.), I Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи інноваційного соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації: регіональний вектор» (м. Ізмаїл, 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка: реалії часу і перспективи» (м. Одеса, 2014 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Ефективні моделі управління в сучасних умовах: теорія і практика» (м. Кіровоград, 2015 р.), VI, IX, X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України» (м. Одеса, 2012 р., 2015 р., 2016 р.), XXI Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки» (м. Київ – м. Одеса, 2016 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 17 наукових праць, з них: 2 монографії (в співавторстві); 5 статей у наукових фахових виданнях України, у т.ч. 3 – у виданнях, що включені у міжнародні наукометричні бази; 1 – у виданнях інших держав; 8 – доповідей і тез доповідей на наукових конференціях, 1 – у інших виданнях. Загальний обсяг публікацій – 58,95 д.а., з яких 13,43 д.а. належать особисто автору.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів і висновків, списку використаних джерел з 219 найменувань – на 22 сторінках, 4 додатків – на 39 сторінках. Повний обсяг дисертації – 222 сторінок, з них 160 сторінок основного тексту. Дисертація містить 32 рисунки, 27 таблиць, з яких 1 займає 1 повну сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації; розкрито її зв'язок з науковими темами; сформульовано мету дослідження і завдання, об'єкт, предмет і методи; визначено наукову новизну і практичне значення результатів, представлено дані про апробацію результатів дослідження і публікації.

У першому розділі – «Теоретичні засади формування потенціалу розвитку в системі управління інноваційно-активного підприємства» – досліджено: теоретичне підґрунтя формування потенціалу розвитку в умовах ринкової економіки, класифіковано чинники розвитку підприємства, що

впливають на формування його потенціалу; висвітлено основні особливості формування потенціалу розвитку у інноваційно-активних підприємств.

Встановлено, що сучасна наукова дискусія стосовно формування потенціалу розвитку в системі управління інноваційно-активного підприємства відноситься до етапу «стратегічного управління потенціалом» періодизації теорії потенціалів, домінує односторонній підхід до економічного трактування суті потенціалу – як до сукупності ресурсів, або як до здатності господарської системи випускати продукцію, або як до можливості виробничих сил досягти певного ефекту.

Характерною ознакою досліджень вказаного етапу є посилення на необхідність застосовувати стратегічні цілі та орієнтуватися на розвиток підприємства, проте термін потенціалу розвитку інноваційно-активних підприємств широко не застосовується.

Під розвитком інноваційно-активного машинобудівного підприємства пропонується розуміти перехід його виробничої, управлінської та інших підсистем в новий стан, якому притаманні сукупність змін, що відбуваються внаслідок впровадження інноваційних перетворень або застосування інновацій та приводять до: а) формування нових властивостей підприємства та його підсистем (покращення якісного стану, потенціалу та рівня ефективності діяльності, набуття нових компетенцій тощо) та б) зміцнення підприємства, посилення здатності його підсистем опиратися впливу негативних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Таке визначення має певні переваги, оскільки: а) висвітлює системне бачення підприємства та його виробничої сфери; б) закладає основи для контролювання потенційних та фактичних змін, дозволяючи інтегруватися його видам у єдиний процес управління розвитком.

Основними складовими, які формують величину потенціалу розвитку інноваційно-активного підприємства, визначено фінансовий, інтелектуальний та матеріально-технічний потенціали (рис. 1).

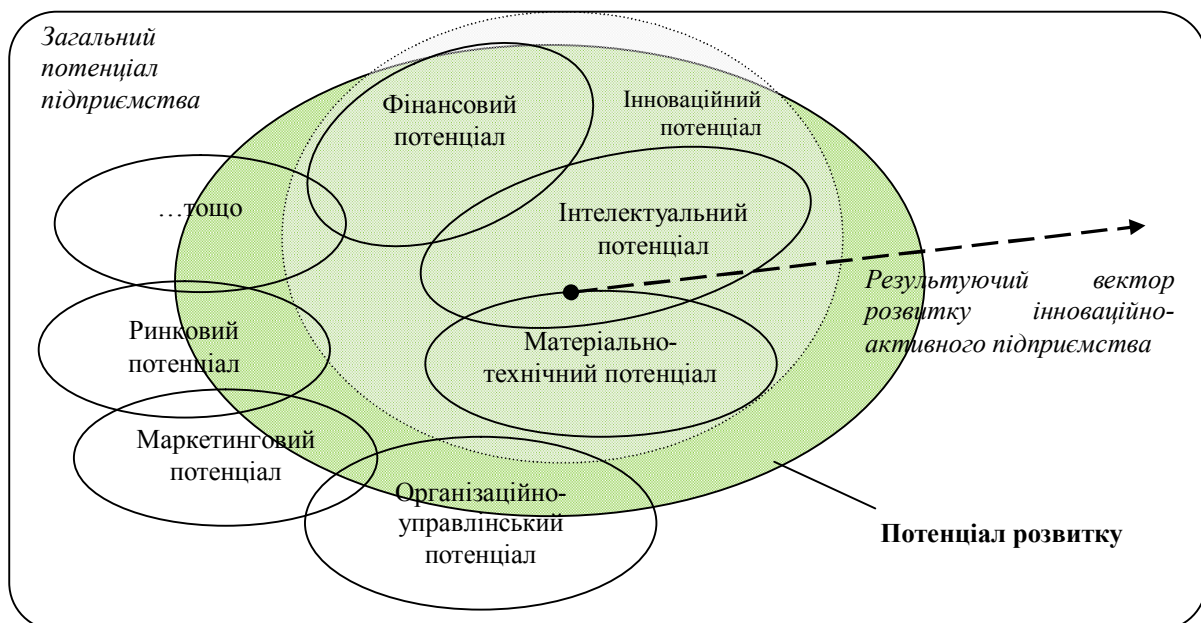

Рисунок 1 – Місце потенціалу розвитку в загальному потенціалі інноваційно-активного підприємства

Між частинами потенціалу розвитку існують складні діалектичні зв'язки, але саме потенціал розвитку визначає реальні можливості підприємства, що істотно позначається на системі його управління.

Потенціал розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства залежить від специфіки та масштабів його діяльності, а рівень розвитку визначає реальні інноваційні можливості, сприйнятливість до нововведень та інноваційну активність.

Формування інтелектуальної та фінансової складових потенціалу розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства відображено у табл. 1, 2.

Таблиця 1 – Інтелектуальна складова потенціалу розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства

Утворюючі чинники	Об'єкти оцінки	Найсуттєвіші показники
1. Нематеріальні	Патенти, авторське право, права на дизайн, виробничі секрети (ноу-хау), результати НДДКР, рівень розробки нових наукоємних технологій, об'єкти інтелектуальної власності (zareєстровані і доведені до стадії впровадження).	– частка персоналу, зайнятого в дослідженнях; – частка співробітників з науковими ступенями та вченими званнями;
2. Ринкові	Товарні знаки, знаки обслуговування, маркетинговий досвід, імідж підприємства, клієнтська база, портфель замовлень, франшизні угоди, ліцензійні угоди, партнерські стосунки з контрагентами.	– рівень освіти; – частка співробітників, що пройшли навчання;
3. Управлінські	Організаційна культура, концепції управління, комунікаційні мережі, інформаційні технології, стратегії управління інноваціями, організація фінансування інновацій, управління інтелектуальною власністю, організаційна структура.	витрати на навчання; – забезпеченість інтелектуальною власністю; – система мотивації інноваційної активності;
4. Трудові	Рівень освіти, склад працюючих, рівень кваліфікації, професійні навички, психометричні характеристики, система підготовки і перепідготовки кадрів.	– готовність персоналу до інновацій.

Таблиця 2 – Фінансова складова потенціалу розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства

Утворюючі чинники	Об'єкти оцінки	Найсуттєвіші показники
1. Оборотні активи	Запаси, товари; Векселі; Дебіторська заборгованість; Поточні фінансові інвестиції; Грошові кошти та їх еквіваленти; Інші оборотні активи.	– забезпечення власним капіталом; – коефіцієнт автономії;
2. Динаміка розвитку	Фінансова стійкість, ліквідність, прибутковість, рентабельність підприємства; Прибутковість інновацій; Основний капітал; Інвестиції в НДДКР; Джерела фінансування.	– витрати на технологічні інновації; – витрати на НДДКР.

Формування матеріально-технічної складової потенціалу розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства (табл. 3) охоплює потенціал основних засобів та потенціал інфраструктури підприємства.

Таблиця 3 – Матеріально-технічна складова потенціалу розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства

Утворюючі чинники	Об'єкти оцінки	Найсуттєвіші показники
1. Основні засоби (технічна база інноваційної діяльності)	Основне і допоміжне науково-дослідне обладнання; технології досліджень, проектування та виробництва; комп'ютерний парк; транспортні засоби; будівлі і споруди, передавальні пристрої; бібліотечний фонд; сучасні інноваційні та інформаційні технології виробництва; прогресивне обладнання; лабораторне та офісне обладнання.	– освоєння інновацій; – забезпеченість основними засобами; – освоєння нової техніки; – освоєння нової продукції; – витрати на придбання машин та обладнання; – масштаб підприємства.
2. Інфраструктурні	Інноваційна інфраструктура; Інструменти інноваційного менеджменту.	

Фактори, що впливають на формування потенціалу розвитку підприємства, запропоновано класифікувати за: напрямом дії, напрямом впливу на елементи потенціалу розвитку, джерелом походження, ступенем формалізації та ступенем керованості. В основу класифікації покладено повне охоплення складових потенціалу розвитку підприємства і факторів, що на них впливають, особливостей його інноваційно-активного функціонування та закладено можливість аналізу впливу факторів та ступеню протидії ним. Тому: а) використано різноспрямовані класифікаційні ознаки; б) охоплено всі рівні та функціональні підсистеми управління, де може відбуватися формування складових потенціалу розвитку; в) закладено можливість розширення характеристики підприємства, його інвестиційних проєктів з розвитку та інвестиційних потреб інвесторів на рівні конкретизації факторів (табл. 4).

До особливості формування потенціалу розвитку підприємств слід віднести: а) динамічність – швидкість зовнішніх та внутрішніх змін та їх вплив на процес формування потенціалу розвитку підприємства вимагають нових технологій управління та специфічних інформаційних систем управління в реальному часі; б) багатомірність – потенціал розвитку формується з певної кількості складових, в свою чергу, кожна з них має власну ресурсну базу та одиниці її виміру. За цих обставин, формування математичної моделі інформаційних систем управління розвитком підприємства вже не обмежується трьома вимірами; в) синергетичність ресурсної бази – недостатність частки ресурсів може бути компенсована взаємодією інших ресурсів. Так, недостатність матеріально-технічного потенціалу може бути компенсована ресурсами фінансового та інтелектуального потенціалів (виготовлення специфічного обладнання власним коштом за власними кресленнями).

Таблиця 4 – Класифікація факторів, що впливають на процес формування потенціалу розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства

Ознака 1-го порядку	Групування	Найбільш суттєві фактори
1. Напрямок дії (відносно підприємства)	Зовнішні	<ul style="list-style-type: none"> — соціальна значимість галузі і державне регулювання; — недосконалість нормативно-правової бази; — державна податкова політика; — платоспроможність клієнтів; — ступінь ризику; — фінансові стимули; — менталітет.
	Внутрішні	<ul style="list-style-type: none"> — різноманітність форм власності і розмірів підприємств; — втрати і нерациональне використання ресурсів; — наявність висококваліфікованих кадрів; — рівень контролю та відповідальності; — ступінь зносу основних фондів; — фінансовий стан підприємств; — рівень техніко-технологічного оновлення.
2. Напрямок впливу на складові потенціалу розвитку	Ті, що першочергово впливають на	<ul style="list-style-type: none"> — фінансовий потенціал; — інтелектуальний потенціал; — матеріально-технічний потенціал; — організаційно-управлінський потенціал; — маркетинговий потенціал; — ринковий потенціал.
3. Природа походження	—	<ul style="list-style-type: none"> — природно-кліматичні; — соціальні; — фінансово-економічні; — науково-технічні; — техніко-технологічні; — організаційно-управлінські.
4. Ступінь формалізації (вимірюваність)	Ті, що оцінюються в кількісних показниках	<ul style="list-style-type: none"> — частка працівників, зайнятих дослідженнями; — частка працівників з вченими ступенями і званнями; — частка працівників, які пройшли навчання; — витрати на навчання персоналу; — витрати на технологічні інновації; — забезпеченість інтелектуальною власністю; — коефіцієнт освоєння інновацій; — витрати на дослідження і розробки.
	Ті, що оцінюються в якісних показниках	<ul style="list-style-type: none"> — якість роботи організаційної структури підприємства; — готовність працівників підприємства до інновацій; — масштаб підприємства; — галузева підпорядкованість підприємства; — рівень освіти менеджерів вищої та середньої ланки.
5. Ступінь керованості	Прямокеровані	<ul style="list-style-type: none"> — людський капітал підприємства; — система мотивації; — науково-технічний рівень підприємства.
	Опосередковано керовані	<ul style="list-style-type: none"> — організація фінансування інноваційної діяльності; — попит на інноваційну продукцію.
	Некеровані	<ul style="list-style-type: none"> — тенденції розвитку економіки; — державна інноваційна політика; — вплив міжнародної конкуренції.

Кожна складова потенціалу розвитку, як елемент результуючого вектору розвитку вносить свій вклад в реалізацію цілі розвитку підприємства (рис. 2).

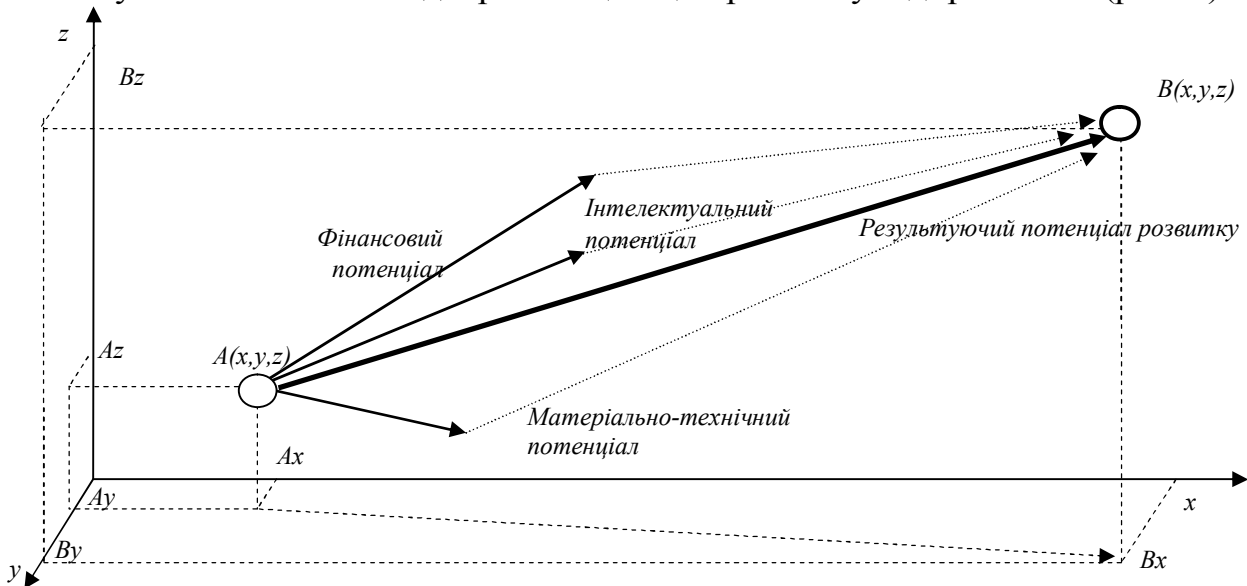

Рисунок 2 – Механізм формування результуючого вектору розвитку інноваційно-активного підприємства на прикладі трьох складових

При цьому, маємо три альтернативні сценарії використання потенціалів: 1) всі потенціали мають однаковий вклад в результуючий вектор; 2) ресурсної бази кожної складової достатньо для формування результуючого потенціалу розвитку, а підприємство досягає завдання розвитку в означений час $B(x, y, z)$; 3) ресурсної бази однієї з складових недостатньо, проте підприємство, використовуючи синергійний взаємний вплив ресурсів створює їх комбінацію, яка дозволяє досягти завдання розвитку в означений час.

Отже під потенціалом розвитку підприємства будемо розуміти динамічну характеристику здатності підприємства вирішувати завдання розвитку в заздалегідь визначені періоди часу. Особливістю потенціалу розвитку є використання наявних ресурсів підприємства на засадах комбінаторики та синергії з метою формування бажаного вектору розвитку підприємства.

Робочою гіпотезою дослідження є таке: інноваційно-активні машинобудівні підприємства внаслідок недостатності ресурсів та нестабільності їх зовнішнього залучення не в змозі реалізувати власний потенціал, тому формування потенціалу розвитку стає перспективною технологією управління, що дозволяє задіяти можливі ресурси та вибрати сценарій розвитку, використовуючи властивості динамічної взаємозаміни та взаємного впливу ресурсів загального потенціалу, досягти, у підсумку, стратегічних цілей підприємства.

У другому розділі – «Тенденції, передумови та складові потенціалу розвитку машинобудівних підприємств» – досліджено передумови та перешкоди формування потенціалу розвитку вітчизняних підприємств; оцінено стан, узагальнено основні тенденції формування складових потенціалу розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства; оцінено вплив чинників на ефективність функціонування потенціалу розвитку на інноваційно-активних машинобудівних підприємствах.

Проведене дослідження та зроблені узагальнення дозволяють стверджувати, що динаміка основних показників інноваційної активності машинобудівних підприємств України має хвилюподібну динаміку. У 2012-2015 рр. створенням і використанням передових технологій та об'єктів права інтелектуальної власності займалися майже дві третини промислових підприємств країни. У 2012 р. було створено 516 передових технологій, а у 2013 р. – 486 одиниць. Водночас, у 2014-2015 рр. спостерігалися протилежні тенденції:

– негативні: а) частка промислових підприємств, що впроваджували інновації впала до рівня 2007-2009 рр. і склала у 2015 р. 59,6% рівня 2010 р.; б) кількість впроваджених маловідходних ресурсощадних технологій – найгірша за весь період;

– позитивні: а) кількість освоєних нових видів продукції перевищила показники останніх дев'яти років, наблизившись до рівня 2004 р.; б) кількість упроваджених нових видів технологічних процесів зупинила тенденцію падіння останніх трьох років.

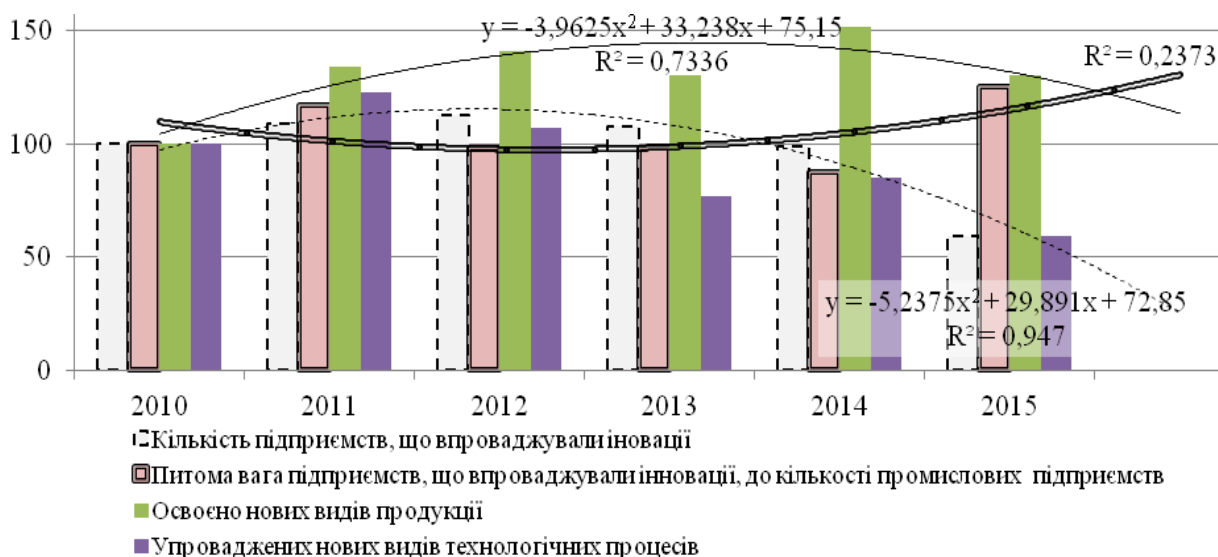

Рисунок 3 – Динаміка основних показників інноваційної активності машинобудівних підприємств України, % до 2010 р.

У 2015 р. інноваційну діяльність провадили 824 машинобудівні підприємства. З них витратило кошти на співпрацю з ВНЗ та на науково-дослідні роботи (НДР) 221 підприємство, 467 – на оновлення устаткування і тільки 70 – на впровадження інновацій. Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств у 2015 р. становив 13813,7 млн. грн. Основним джерелом фінансування інноваційних витрат, у 2015 р., залишаються власні кошти підприємств – 13427,0 млн. грн.

Крім загального впливу політичної ситуації і проблем інвестування в машинобудуванні, на динаміку інноваційної активності суттєво вплинуло виокремлення статистичних даних 300 потужних інноваційно-активних промислових підприємств на тимчасово окупованих територіях. Така неповнота статистичних даних призвела до того, що на тлі візуального росту кількості нових

видів продукції та упровадження нових технологічних процесів позитивний ріст тренду питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації має низький рівень достовірності апроксимації (0,2373), що не дозволяє прогнозувати майбутню динаміку.

Аналіз складових потенціалу розвитку вибірки інноваційно-активних підприємств Одеської області показав, що підприємства намагаються компенсувати падіння реалізації продукції, і, як наслідок погіршення фінансового потенціалу покращенням складу працівників, збільшенням досліджень та зміцненням матеріально-технічної бази, тобто залучають додаткові власні резерви та форми управління (табл. 5).

Таблиця 5 – Динаміка ресурсної бази складових потенціалу розвитку вибірки інноваційно-активних підприємств Одеської області (фрагмент)

Показник	СП «А.Т.А. плюс Ко ЛТД»		ТОВ «Інжиніринг Груп Лтд»		ТОВ «Механозбиральний універсальний завод»	
	2015	2015/2011, %	2015	2015/2011, %	2015	2015/2011, %
1	2	3	4	5	6	7
ФІНАНСОВА СКЛАДОВА						
1. Рентабельність виробництва	0,5385	153,2	0,3153	89,5	0,1099	119,2
2. Доход від реалізації продукції, тис. грн.	15888	63,3	992 502	147,6	109 952	119,3
3. Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	672	286,0	6 166	59,3	1 136	91,9
4. Собівартість реалізації продукції, тис. грн.	10327	55,6	754 601	151,7	99 068	117,4
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СКЛАДОВА						
5. Продуктивність праці одного працівника, тис. грн./чол.	331	68,5	1 255	145,8	451	105,1
6. Питома вага працівників, які підвищили кваліфікацію протягом року	0,1458	252,7	0,1037	137,4	0,0697	115,2
7. Питома вага працівників, зайнятих в дослідженні	0,0417	108,3	0,0392	109,2	0,0164	88,2
8. Питома вага витрат на навчання в собівартості	0,0045	250,0	0,0013	100,0	0,0028	186,7
МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНА СКЛАДОВА						
9. Коефіцієнт придатності основних засобів	0,32	23,1	0,305	35,9	0,7480	235,2
10. Вартість основних засобів	44 815	59,8	329 199	87,0	74 577	105,0
11. Коефіцієнт вибуття основних виробничих засобів	0,0039	41,5	0,0020	6,2	0,0070	33,7
12. Фондомісткість	2,8207	94,5	0,3317	59,0	0,6783	88,0
13. Фондоозброєність праці	934	64,9	416	86,0	306	92,7

Аналіз чинників інтелектуальної складової потенціалу росту промислових підприємств України у 2015 р. показав ріст у наступних напрямках: внутрішні та зовнішні НДР (3,5 % та 0,7% до рівня 2010 р.), навчальна підготовка

інноваційної діяльності (+6% до рівня 2010 р.), та придбання знань у інших підприємств (+0,6% до рівня 2010 р.). Хоча найважливішими партнерами усіх інноваційних підприємств по співробітництву залишаються насамперед постачальники обладнання, матеріалів, компонентів або програмного забезпечення, а також клієнти або споживачі (9%), частка підприємств, які співпрацювали з науковими організаціями (консультантами, комерційними лабораторіями, університетами та іншими вищими навчальними закладами й науково-дослідними інститутами), становила понад 10%.

Особливим партнером, компетентним в змінах технологічних інновацій, спроможним проаналізувати економічну ефективність, оцінити конкурентоспроможність та рекомендувати порядок впровадження тих чи інших технологічних інновацій на неприбуткових засадах є ВНЗ та академічні наукові структури.

Загальний обсяг внутрішніх витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт власними силами організацій у 2015 р. становив 12224,9 млн. грн, у тому числі капітальні витрати – 340,8 млн. грн, з них витрати на придбання устаткування – 285,5 млн. грн. Частка виконавців наукових досліджень і розробок (дослідників, техніків і допоміжного персоналу) у загальній кількості зайнятого населення становила 0,50%, у тому числі дослідників – 0,33%. Питома вага докторів та кандидатів наук серед виконавців наукових досліджень і розробок становила 21,7%, серед дослідників – 33,3%.

Таким чином, в цілому по Україні протягом 2012-2015 рр. лише 18,1% інноваційно-активних підприємств співпрацювали з іншими підприємствами та організаціями, у т.ч. університетами, науково-дослідними інститутами тощо з питань інноваційних розробок та досліджень. Причини низького обсягу такої співпраці полягають у кількох аспектах:

- зміна пріоритетів закладів системи вищої освіти – ВНЗ – за багатьма традиційними напрямками внаслідок змін пріоритетів національного розвитку та зародження нових інноваційних технологій;

- тривалість фундаментальних досліджень та прагнення підприємств отримати швидкі прибутки від інноваційної діяльності;

- негативна динаміка зменшення впроваджених нових технологічних процесів та освоєних виробництв інноваційних видів продукції на промислових підприємствах;

- вітчизняний ринок інноваційної продукції промислових підприємств характеризується значним зменшенням попиту на нову продукцію галузі, падінням частки обсягу реалізованої інноваційної продукції до загального обсягу реалізованої продукції промисловості.

Отже, сучасний стан складових потенціалу розвитку інноваційно-активних підприємств не можна назвати оптимістичним, що актуалізує необхідність оцінки факторів впливу на потенціал розвитку. Оцінку дії факторів на формування потенціалу розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств виконано експертним методом (табл. 6). Згідно відомої методики до роботи залучено 15 експертів, по 5 для оцінки впливу на кожну з трьох основних складових потенціалу розвитку. До оцінки відібрано 41 фактор впливу.

Таблиця 6 – Експертна оцінка впливу факторів на формування потенціалу розвитку ТОВ «Механозбиральний універсальний завод», бали (фрагмент)

Фактор впливу	Складові потенціалу розвитку			ΣR	MM
	фінансовий потенціал	інтелектуальний потенціал	матеріально-технічний потенціал		
1. Соціальна значимість галузі і державне регулювання	8	13	10	222	8649
2. Частка працівників, зайнятих дослідженнями	24	20	24	497	33124
3. Частка працівників з вченими ступеннями і званнями	25	20	25	507	36864
4. Частка працівників, які пройшли навчання	17	17	18	377	3844
5. Витрати на навчання персоналу	5	19	11	214	10201
6. Різноманітність форм власності і розмірів підприємств	25	25	21	513	39204
...
<i>Всього сума оцінок за складовими потенціалу розвитку</i>	<i>508</i>	<i>531</i>	<i>513</i>	<i>1552</i>	
<i>Ступінь незалежності складової від дії факторів</i>	<i>0,68</i>	<i>0,66</i>	<i>0,67</i>	-	-

З'ясовано, що до факторів, які найбільш впливають на формування потенціалу розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств, 66,7% респондентів віднесли 29 (з 41, отриманого теоретичним шляхом в розділі 1), причому 9 з них визнані найбільш суттєвими (рис. 4).

Рисунок 4 – Суттєвість впливу факторів на формування потенціалу розвитку ТОВ «Механозбиральний універсальний завод»

Отримані оцінки дозволили інтерпретувати силу впливу факторів на формування потенціалу розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств та розрахувати ступінь незалежності складових потенціалу розвитку від факторів впливу.

Таким чином, у інноваційно-активних машинобудівних підприємств є потреба та об'єктивна необхідність системного формування потенціалу розвитку та його інформаційно-методичного забезпечення, а робоча гіпотеза дисертації має вагомні аргументи на підтримку.

У третьому розділі – «Системне формування потенціалу розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства та його інформаційно-методичне забезпечення» – обґрунтовано методичні підходи до системного формування потенціалу розвитку на основі модифікованої оцінки потенціалу розвитку інноваційно-активного підприємства; розроблено рекомендації щодо формування потенціалу розвитку в залежності від чинників розвитку підприємства, запропоновано інструменти інформаційної підтримки управління розвитком інноваційно-активних машинобудівних підприємств.

Теорія оцінки потенціалів інноваційно-активних підприємств сьогодні доволі розвинута, проте не враховує цілей розвитку підприємств та дещо обмежена у математичному апараті щодо напрямків та альтернатив розвитку підприємств під впливом комплексу факторів, не враховує взаємний вплив потенціалів у результуючому потенціалі розвитку підприємства. Тому запропоновано модифікувати відомий алгоритм графоаналітичного методу оцінки потенціалу підприємства доданням в нього елементів нелінійної математики для визначення ймовірності розвитку підприємства під дією впливу зовнішніх та внутрішніх факторів та запропоновано перейти від оцінки довжини окремих векторів потенціалів до оцінки інтегрального результату спільної дії потенціалів (рис. 5) для досягання мети та стратегічних цілей розвитку підприємства (табл. 7).

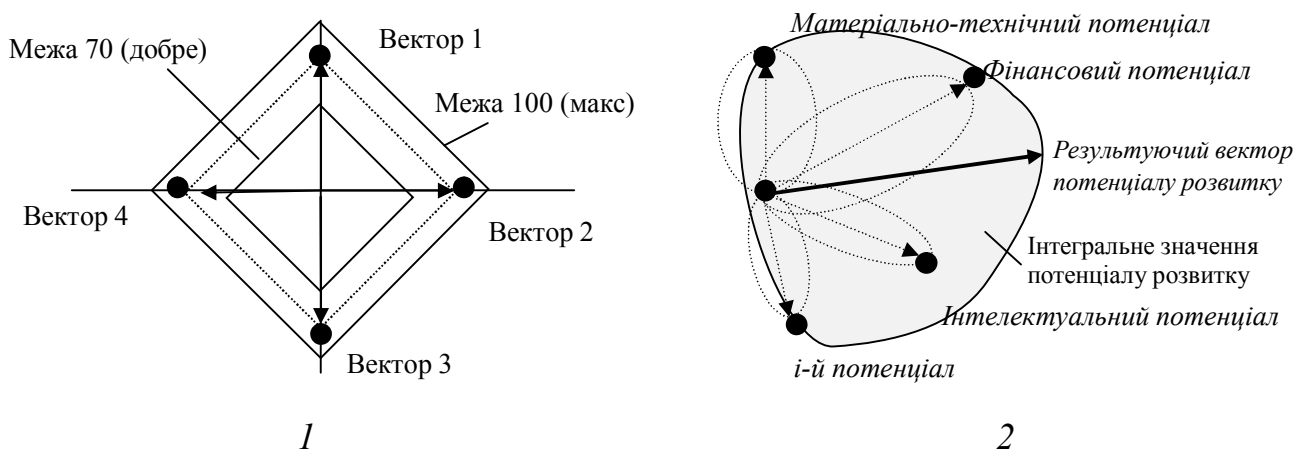

Рисунок 5 – Основні відмінності модифікованого алгоритму графоаналітичного методу оцінки потенціалу розвитку підприємства (1 – оригінал, 2 – модифікований)

Спрямованість результуючого вектору потенціалу розвитку для інноваційно-активного підприємства залежить від: а) вагового коефіцієнту впливу (довжини та напрямку векторів i -х потенціалів); б) ступеню їх незалежності від факторів впливу (ширини еліпсу площі i -х потенціалів) цілей розвитку підприємства. Інтегральне значення потенціалу розвитку пропонується розраховувати за формулою суми площин еліпсів:

$$\Sigma \text{Пр} = i\pi \sum_{n=1}^i \frac{a_i}{z} \frac{b_i}{z} k_i, \quad (1)$$

де i – кількість потенціалів, що формують інтегральний потенціал розвитку, a_i – довжина еліпсу (бальне значення) i -го потенціалу, b – ширина еліпсу (ступень незалежності) i -го потенціалу, k_i – ваговий коефіцієнт впливу i -го потенціалу.

Таблиця 7 – Порівняння особливостей оцінки потенціалу розвитку підприємства

Особливості оцінки потенціалу розвитку	Існуючі алгоритми формування потенціалу	Авторський підхід
1. Кількість елементів потенціалу розвитку	4-12 (більше можлива але обмежена графічна інтерпретація)	1-∞
2. Можливість оцінювання сумарного впливу елементів потенціалу розвитку	Ні	Так
3. Можливість врахування взаємного впливу елементів друг на друга	Ні	Так
4. Оцінка напряму спрямованості	Ні	Так
5. Пристосованість до автоматизації алгоритму	Так, часткова	Так, повністю
6. Необхідність встановлення критеріїв відповідності цілям розвитку	Так	Ні
7. Результат алгоритму	Набір елементів, що формують сумарний потенціал і відповідають цілям розвитку	Комбінації елементів, що проранжовані за ступенем досягнення цілей розвитку та їх альтернативності

Рекомендації щодо формування потенціалу розвитку в залежності від набору чинників, цілей та завдань розвитку підприємства розроблені на основі модифікованого алгоритму графоаналітичного методу оцінки потенціалу розвитку підприємства та враховують три альтернативні сценарії використання підприємством власного потенціалу розвитку (один зі сценаріїв в прямому та зворотному розрахунку), додаткову характеристику векторів складових потенціалу розвитку – ступінь незалежності складової потенціалу (рис. 6).

Для оцінки ступеню імовірності сценаріїв використання потенціалу розвитку запропоновано використовувати інструменти інформаційної підтримки управління розвитком підприємств та метод багатокритеріальної оцінки альтернатив на основі адитивної згортки. Вибір такого набору інструментарію обґрунтовано наступним: відсутність абсолютної впевненості у динаміці факторів впливу, можливості їх оцінювання виключно математичними методами; високий ступінь залежності розрахунку від зовнішнього середовища, необхідність опрацювання кількісних і якісних показників в умовах невизначеності і нечіткості майбутнього розвитку за різними складовими потенціалу розвитку підприємств, необхідністю швидкого прийняття рішень в режимі реального часу. Сутність методу складається з упорядкування m альтернатив ($a_1 \dots a_3$) по n – критеріях ($C_1 \dots C_9$). Зважена оцінка j -ї альтернативи утворюється лінійною комбінацією нечітких чисел.

Складові потенціалу розвитку	Ваговий коефіцієнт впливу	Ступінь незалежності складової	Значення складових потенціалу для альтернативних сценаріїв їх використання			
			Сценарій 1	Сценарій 2	Сценарій 3 прямий розрахунок	Сценарій 3 зворотній розрахунок
			k_i	b_i	a_i , балів	
1. Фінансова	1	0,68	3	3	0	2,4
2. Інтелектуальна	0,6	0,66	3	2	3	1,9
3. Матеріально-технічна	0,8	0,67	3	1	3	1,7
Потенціал розвитку, балів			11,93	8,31	7,05	8,11

Сценарій необмежених ресурсів потенціалу

Сценарій достатніх ресурсів

Сценарій синергічного використання ресурсів з розрахунку мінімально достатнього потенціалу

Рисунок 6 – Розрахунок потенціалу розвитку за сценаріями його формування для трьох складових потенціалу розвитку ТОВ «Механозбиральний універсальний завод»

Вид її функції приналежності – трикутний. Ступінь вірогідності сценарію відповідає вершині найбільшої функції приналежності. Значення функції приналежності (μ) дорівнює ординаті точки перетинання зваженої оцінки конкретної альтернативи з оцінкою найкращої альтернативи. Відповідно, граничні значення і вершина функцій приналежності для кожної з альтернатив дорівнюють:

$$\text{Альтернатива } a_1 : R'_3 = 1,3; R''_3 = 4,52; R_3^* = 6,64;$$

$$\text{Альтернатива } a_2 : R'_2 = 4,44; R''_2 = 6,24; R_2^* = 7,24;$$

$$\text{Альтернатива } a_3 : R'_1 = 4,8; R''_1 = 7,88; R_1^* = 8,64.$$

Найбільш прийнятною для ТОВ «Механозбиральний універсальний завод» є альтернатива a_3 (з найбільшим значенням функції приналежності). Далі, по мірі зменшення ступеню відповідності прогнозних результатів альтернативи розміщуються таким чином: a_2 , a_1 . Таким чином підтверджено, існування абсолютно рівних складових результуючого вектору потенціалу розвитку мало ймовірно. Сценарій 2 з достатньою кількістю і якістю ресурсів потенціалу розвитку доцільно використовувати для досягнення цілей невеликих проектів. Сценарій 3 з прямим розрахунком доцільно використовувати при відборі кращого з існуючого переліку інноваційних проектів. Сценарій 3 зі зворотнім рухом розрахунку рекомендовано щодо пошуку внутрішніх резервів при обов'язковій необхідності реалізації стратегічних цілей.

Комплексна апробація рекомендацій щодо системного формування потенціалу розвитку машинобудівного підприємства та його інформаційно-методичного забезпечення довела їх здатність реалізовувати цілі розвитку за рахунок динамічної взаємозаміни та взаємного впливу ресурсів, що підтвердило робочу гіпотезу дисертації.

ВИСНОВКИ

В дисертації наведено *теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання* щодо розроблення теоретичного базису і методичного забезпечення формування потенціалу розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств. Всі задачі розв'язано, сформульовано такі висновки і рекомендації:

1. Дослідження *наукового базису теорії потенціалів підприємств* дозволило: узагальнити його поняття, визначити й обґрунтувати поняття розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства, враховуючи системне бачення підприємства та його виробничої сфери. Запропоноване визначення *потенціалу розвитку підприємства* дозволяє врахувати потреби підприємства в динамічному вирішуванні завдань розвитку в заздалегідь визначені періоди часу і спонукати підприємство використовувати наявні ресурси на засадах комбінаторики та синергії з метою формування бажаного напрямку розвитку підприємства.

2. Систематизовано наукові підходи щодо впливу на формування потенціалу розвитку підприємства. Їх враховано при удосконаленні *класифікації факторів впливу на формування потенціалу розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства*, яка охоплює всі складові потенціалу розвитку підприємства, особливості його функціонування та можливість аналізу впливу факторів та ступеню протидії ним. Це дозволяє підприємству задіяти всі рівні та функціональні підсистеми управління, де може відбуватися формування складових потенціалу розвитку, врахувати характеристики підприємства та особливості його інвестиційних проєктів з розвитку та інвестиційних потреб інвесторів на рівні конкретизації факторів впливу.

3. Запропоновано *удосконалену змістовну характеристику організаційно-економічного механізму формування результуючого вектору розвитку підприємства*, яка враховує особливості технології управління розвитком інноваційно-активних машинобудівних підприємств. Це дозволяє в реальному часі оцінювати вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на процес формування потенціалу розвитку підприємства; формувати потенціал за засадах синергічності ресурсної бази його складових та з компенсацією недостатніх часток певних ресурсів взаємодією інших.

4. За результатами дослідження передумов, перешкод та домінант формування потенціалу як технології управління розвитком інноваційно-активних машинобудівних підприємств оцінено їх стан. Обґрунтовано умови партнерства з ВНЗ та академічними науковими структурами як важливого чинника інтелектуальної складової потенціалу розвитку цих підприємств, що обумовлено: нестабільністю динаміки основних показників їх інноваційної активності та намаганням компенсувати падіння реалізації продукції, і, як наслідок погіршенням фінансового потенціалу покращенням складу працівників, збільшенням досліджень та зміцненням матеріально-технічної бази, тобто залученням додаткових власних резервів та форм управління.

5. Розроблено методичні підходи до експертного оцінювання дії факторів

на функціонування потенціалу розвитку інноваційно-активних підприємств та відповідні рекомендації. Це дозволило оцінити вплив кожного фактору на кожен складову потенціалу розвитку, розрахувати ступінь незалежності складових від дії факторів.

6. Розроблене *інструментально-методичне забезпечення формування потенціалу розвитку* дозволяє в залежності від набору чинників, цілей та завдань розвитку інноваційно-активного підприємства прийняти управлінські рішення в режимі реального часу шляхом опрацювання кількісних і якісних показників в умовах невизначеності і нечіткості майбутнього розвитку за різними складовими потенціалу розвитку підприємств. Це досягнуто завдяки модифікації методичного підходу до оцінювання потенціалу розвитку підприємства, врахування альтернативності сценаріїв його формування. Запропоновано три альтернативні сценарії формування підприємством власного потенціалу розвитку та інструменти інформаційної підтримки управління розвитком підприємства.

Обґрунтований теоретико-методичний базис і розроблені на його основі рекомендації удосконалюють процес формування потенціалу розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств за рахунок використання властивості динамічної взаємозаміни та взаємного впливу ресурсів загального потенціалу, що дозволяє реалізовувати стратегічні цілі підприємства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографії

1. Боденчук Л.Б. Розвиток інноваційно-орієнтованих машинобудівних підприємств і формування його потенціалу: [моногр.] / С.В. Філіппова, Л.Б. Боденчук, – Одеса: ОНПУ, ФОП Бондаренко М.О., 2016. – 215 с. (8,9 д.а., особистий внесок здобувача: теоретичне підґрунтя формування потенціалу розвитку інноваційно-активного машинобудівного підприємства та методичне забезпечення – 8,2 д.а.).

2. Конкурентоспроможність підприємств в умовах ринкової економіки: у 3-х томах: Т. 3: Теоретико-методологічні основи конкурентоспроможності: [моногр.] / [Л.Б. Боденчук, Т.Л. Мостенська, О.О. Краснорудський, В.Я. Омельченко, ін.]; за заг. ред. В.С. Ніценка, О.В. Захарченка, М.А. Зайця. – Одеса: ВМВ, 2015. – 572 с. (10,13 д.а., особистий внесок здобувача: п. 11.2 Оцінка конкурентоспроможності підприємств за їхнім потенціалом – 0,4 д.а.).

Статті у наукових фахових виданнях України

3. Bodenchyuk L. B. Analysis of the innovative activity at the ukrainian machine-building enterprises [Електроний ресурс] / Economic Processes Management. – 2016. – № 4. – Режим доступу: http://epm.fem.sumdu.edu.ua/download/2016_4/epm2016_4_13.pdf. – Назва з екрана. (0,61 д.а.). *Журнал індексується і реферується в зарубіжних базах даних Index Copernicus (Польща).*

4. Боденчук Л.Б. Формирование профессиональных компетенций руководителей разных уровней управления машиностроительного предприятия как условие повышения потенциала его инновационного развития / Л.Б. Боденчук // Вчені записки Університету «КРОК»: Зб. наук. праць. – К., 2015. – Вип. 42. – С. 154–161. (0,6 д.а.). *Журнал індексується і реферується в зарубіжних базах даних Index Copernicus (Польща); Ulrich's Periodicals Directory (США).*

5. Боденчук Л.Б. Трудовий потенціал як основний ресурс інноваційно-активного підприємства / Л.Б. Боденчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. – Львів, 2014. – Вип. 6 (110). – С. 208–215. (0,4 д.а.).

6. Боденчук Л.Б. Основи формування економічного потенціалу виробничого підприємства / С.В. Філіппова, Л.Б. Боденчук // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2012. – № 2 (36). – С. 131–135. (0,48 д.а., особистий внесок здобувача: класифікація факторів, що впливають на формування економічного потенціалу підприємства та його сутність – 0,3 д.а.). *Журнал індексується і реферується в зарубіжних базах даних Index Copernicus (Польща); ResearchVib (Японія); РІНЦ (Росія); Google Scholar (США).*

7. Боденчук Л.Б. Розроблення системи маркетингу залучення прямих іноземних інвестицій / Л.Б. Боденчук // Вісник національного університету «Львівська політехніка». Логістика: Зб. наук. праць. – Львів, 2008. – Вип. 633. – С. 883–892. (0,73 д.а.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

8. Bodenchuk L. Method for assessing the potential of enterprise: a modified the graph-analytical method algorithm / L. Bodenchuk // European practice of scientific research. – Schweinfurt, 2016. – Vol. 1. – P. 20-24 (0,5 д.а.). *(Німеччина).*

2. Опубліковані праці, які додатково відображають результати дисертації

Матеріали наукових конференцій

9. Боденчук Л.Б. Маркетингова стратегія підвищення інвестиційної привабливості регіону : Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. [«Маркетинг та логістика в системі менеджменту»], (Україна, м. Львів НУ «Львівська політехніка», 6-8 листопада 2008 р.) / Л.Б. Боденчук. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2008. – С. 29–31 (0,25 д.а.).

10. Боденчук Л.Б. Інтелектуальна складова ресурсів в формуванні потенціалу підприємств : Матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. [«Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України»], (Україна, м. Одеса, ОНПУ, 15-25 травня 2012 р.) / С.В. Філіппова, Л.Б. Боденчук. – Одеса: ОНПУ, 2012. – С. 182–185. (0,2 д.а., особистий внесок здобувача: характеристика інтелектуальної складової потенціалу підприємства – 0,1 д.а.).

11. Боденчук Л.Б. Проблеми формування інноваційного потенціалу: регіональний аспект [Електроний ресурс] : Матеріали I міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. [«Проблеми та перспективи інноваційного соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації: регіональний вектор»],

(Україна, м. Ізмаїл, ІДГУ, 16-17 квітня 2012 р.) / Л.Б. Боденчук – Ізмаїл: Вид-во ІДГУ, 2012. – Режим доступу: <http://fei.idgu.edu.ua/conference/dokl/d42.html>. – Назва з екрана. (0,15 д.а.).

12. Боденчук Л.Б. Експортний потенціал малого бізнесу в Україні: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Економіка: реалії часу і перспективи»], (Україна, м. Одеса, ОНПУ, 20-21 лютого 2014 р.) / Л.Б. Боденчук. – Одеса: ОНПУ, 2014. – Т.1. – С. 47–50. (0,2 д.а.).

13. Боденчук Л.Б. Складові потенціалу та потенціалоутворюючі чинники розвитку інноваційно-активних промислових підприємств : Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. [«Ефективні моделі управління в сучасних умовах: теорія і практика»], (Україна, м. Кіровоград, ТНЕУ, 17 квітня 2015 р.) / Л.Б. Боденчук, С.В.Філіппова. – Кіровоград: Ексклюзив-Систем, 2015. – С. 62–67. (0,16 д.а., особистий внесок здобувача: основні складові потенціалу підприємства – 0,1 д.а.).

14. Боденчук Л.Б. Потенціал розвитку інноваційно-активних підприємств як об'єкт економічного оцінювання: Матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. [«Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України»], (Україна, м. Одеса, ОНПУ, 19-22 травня 2015 р.) / Л.Б. Боденчук. – Одеса: ОНПУ, 2015. – С. 105–106. (0,2 д.а.).

15. Боденчук Л.Б. Класифікація чинників, що впливають на економічне оцінювання потенціалу розвитку інноваційно-активного підприємства : Матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. [«Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України»], (Україна, м. Одеса, ОНПУ, 16-20 травня 2016 р.) / Л.Б. Боденчук. – Одеса: ОНПУ, 2016. – С. 124–125. (0,2 д.а.).

16. Боденчук Л.Б. Модифікація методичного підходу до оцінювання потенціалу розвитку підприємства : Матеріали ХХІ Міжнар. наук.-практ. конф. [«Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки»], (Україна, м. Київ, м. Одеса, ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України», 12-15 вересня 2016 р.) / Л.Б. Боденчук. – Одеса: ОНПУ, 2016. – Т.2. – С. 54–55. (0,2 д.а.).

Інші видання

17. Менеджмент зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності (для магістрів): [навч. посіб.] / [Л.Б. Боденчук та ін.]; за ред. С.С. Шаповал, М.А. Заець. – Київ: Фенікс, 2009. – 588 с. (34,87 д.а., особистий внесок здобувача: п.1.1 інноваційний потенціал підприємства, с. 471-474 – 0,3 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Боденчук Лілія Борисівна. Формування потенціалу розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Одеський національний політехнічний університет, Одеса, 2017.

Досліджено теоретичне підґрунтя формування потенціалу розвитку в умовах ринкової економіки, узагальнено його зміст та поняття. Визначено та обґрунтовано

роль та основні задачі потенціалу розвитку. Систематизовано підходи до класифікації факторів, що впливають на формування потенціалу розвитку підприємства. Досліджено особливості особливостей формування потенціалу як технології управління розвитком підприємств. Проаналізовано сучасний стан вітчизняних машинобудівних підприємств. Досліджено основні передумови, перешкоди та домінанти формування потенціалу інноваційно-активних машинобудівних підприємств як технології управління їх розвитком. Оцінено вплив чинників на функціонування потенціалу розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств. Удосконалено експертну методика оцінювання дії факторів на функціонування потенціалу розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств. Сформовано базу характеристик складових векторів потенціалу розвитку, оцінено вплив кожного фактору на кожен складову потенціалу розвитку, розраховано ступінь незалежності складових від дії факторів. Модифіковано алгоритм графоаналітичного методу оцінки потенціалу розвитку підприємства. Запропоновано інструменти інформаційної підтримки управління розвитком підприємств.

Ключові слова: машинобудівні підприємства, формування потенціалу розвитку, інноваційно-активні підприємства, технологія управління розвитком, методика оцінювання факторів впливу, графоаналітичний метод, організаційно-економічний механізм, інноваційна стратегія, методика, інструменти інформаційної підтримки.

АННОТАЦИЯ

Боденчук Лилия Борисовна. Формирование потенциала развития инновационно-активных машиностроительных предприятий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Одесский национальный политехнический университет, Одесса, 2017.

В диссертации исследованы теоретические основы формирования потенциала развития в условиях рыночной экономики. Обобщены его основные категории и понятия. Определены и обоснованы роль и основные задачи потенциала развития.

Под потенциалом развития предприятия предложено понимать динамическую характеристику способности предприятия решать задачи развития в заранее определенные периоды времени. Определено, что особенностью потенциала развития является использование имеющихся ресурсов предприятия на основе комбинаторики и синергии с целью формирования желаемого вектора развития предприятия.

Систематизированы подходы к классификации факторов, влияющих на формирование потенциала развития предприятия. Усовершенствована классификация, которая охватывает все составляющие потенциала развития предприятия, особенности его инновационно-активного функционирования и возможность анализа влияния факторов и степени противодействия им. Это позволило задействовать все уровни и функциональные подсистемы управления предприятия, где может происходить формирование составляющих потенциала

развития, учесть характеристики предприятия и особенности его инвестиционных проектов по развитию и потребностей инвесторов на уровне конкретизации факторов влияния.

Исследованы особенности формирования потенциала как технологии управления развитием предприятий. Предложена усовершенствованная характеристика организационно-экономического механизма формирования результирующего вектора развития предприятия. Она учитывает особенности технологии управления развитием инновационно-активных промышленных предприятий и позволяет в реальном времени оценивать влияние внешних и внутренних факторов на процесс формирования потенциала развития предприятия, формировать потенциал развития из составляющих, которые имеют собственную ресурсную базу и единицы ее измерения с учетом синергетичности ресурсной базы и с компенсацией недостающих частей ресурсов взаимодействием других ресурсов.

Проанализировано фактическое состояние и развитие отечественных машиностроительных предприятий. Исследованы основные предпосылки и доминанты формирования потенциала инновационно-активных машиностроительных предприятий как технологии управления их развитием. Обоснованы условия партнерства с высшими учебными заведениями и академическими научными структурами на бесприбыльной основе как элемента интеллектуальной составляющей потенциала развития этих предприятий, что вызвано: а) волнообразной динамикой основных показателей инновационной активности машиностроительных предприятий Украины; б) попыткой предприятий компенсировать падение реализации продукции, и, как следствие ухудшением финансового потенциала улучшением состава работников, укреплением материально-технической базы, то есть привлечением дополнительных собственных резервов и форм управления.

Поведенное исследование и сделанные обобщения позволяют утверждать, что динамика основных показателей инновационной активности машиностроительных предприятий Украины имеет противоположные тенденции. С одной стороны, доля промышленных предприятий, которые внедряли инновации, упала до уровня 2007-2009 гг., количество внедренных малоотходных ресурсосберегающих технологий – худшее за весь период. С другой стороны, количество освоенных новых видов продукции превысило показатели последних девяти лет, а падение количества внедренных новых видов технологических процессов, присущее, последним трем годам, прекратилось.

Оценено влияние факторов на функционирование потенциала развития инновационно-активных машиностроительных предприятий. Усовершенствована экспертная методика оценки действия факторов на функционирование потенциала развития инновационно-активных машиностроительных предприятий.

Сформирована система характеристик составляющих векторов потенциала развития. Оценено влияние факторов на каждую составляющую потенциала развития. Рассчитана степень независимости составляющих от действия факторов.

Усовершенствовано инструментально-методическое обеспечение формирования потенциала развития, которое позволяет в зависимости от набора

факторов, целей и задач развития инновационно-активного предприятия принять управленческие решения в режиме реального времени путем обработки количественных и качественных показателей в условиях неопределенности и нечеткости будущего развития с различными составляющими потенциала развития предприятий. Модифицирован метод оценки потенциала развития предприятия, и учета альтернативности сценариев формирования предприятием собственного потенциала развития. Предложено три альтернативных сценария формирования предприятием собственного потенциала развития и инструменты информационной поддержки управления развитием предприятий.

Ключевые слова: машиностроительные предприятия, формирование потенциала развития, инновационно-активные предприятия, технология управления развитием, методика оценки факторов влияния, графоаналитический метод, организационно-экономический механизм, инновационная стратегия, методика, инструменты информационной поддержки.

SUMMARY

Bodenchuk Liliya Borisovna. Formation of the potential of development of innovative active machine-building enterprises. – Manuscript.

The thesis for a scientific degree of candidate of Economic Sciences on the speciality 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (According to the Types of Economic Activities). – Odessa National Polytechnic University, Odessa, 2017.

The theoretical basis of formation of development potential in conditions of a market economy is investigated, its contents and concepts are generalized. The role and main tasks of development potential are determined and substantiated. The approaches to the classification of factors influencing the formation of the enterprise development potential are systematized. Peculiarities of peculiarities of formation of potential as a technology of management of development of enterprises are investigated.

The current state of domestic machine-building enterprises is analysed. The main preconditions, obstacles and dominants of formation of potential of innovative active machine-building enterprises as technologies of management of their development are investigated. The influence of factors on functioning of the development potential of innovative active machine-building enterprises is estimated.

An expert methodology for assessing the impact of factors on the functioning of the development potential of innovative active machine-building enterprises has been improved. The basis of the characteristics of the components of development potential vectors is formed, the influence of each factor on each component of the development potential is estimated, and the degree of independence of components from the factors of factors is calculated. The algorithm of the graph-analytical method for assessing the potential of enterprise development is modified. The tools of information support for enterprise development management are proposed.

Keywords: machine-building enterprises, formation of development potential, innovative-active enterprises, technology for development management, evaluating factors methodology of influence, graph-analytical method, organizational and economic mechanism, innovative strategy, methodology, information support tools.